

ธุรกิจเพื่อสังคม : แนวโน้มระบอบทุนนิยมสมัยใหม่

ลำสัน เลิศกุลประหยัด¹

1. บทนำ

สังคมโลกในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปตามระบบทุนนิยม ซึ่งสร้างช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยให้ห่างกันมากขึ้นเรื่อยๆ ความแตกต่างระหว่างการศึกษา สังคม การดำรงชีวิตทำให้ผู้ด้อยโอกาส อย่างคนพิการ คนไร้บ้าน คนที่อยู่ในชนบทอันห่างไกล ไม่สามารถได้รับการตอบสนองความต้องการตามความเชื่อในโลกของวัตถุนิยม หลายคนคิดว่า คนเหล่านี้คือบุคคลชั้นล่าง เป็นบุคคลน่าสงสารและต้องได้รับการช่วยเหลือด้วยการบริจาค แต่นั่นเป็นสิ่งที่ผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้ต้องการหรือไม่ หรือมีทางเลือกอื่นที่สามารถช่วยสร้างให้พวกเขาดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข และรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมตาม ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของอับราฮัม มาสโลว์ ที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์ทุกคนย่อมต้องการมีความรู้สึกทัดเทียมเท่ากับคนอื่นๆ ในสังคมของตนเอง ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าหากกลไกทางธุรกิจสามารถริเริ่ม กระบวนการที่ผสมผสานกันระหว่างการดำเนินธุรกิจเพื่อกำไรและชูปชีวิตให้กับสังคมผู้ด้อยโอกาส หรือเราอาจเรียกได้ว่าเป็นธุรกิจที่สร้างสมดุลนิเวศน์ทางสังคมอย่าง Social Enterprise ขึ้นมาแทนที่ธุรกิจที่เอาเปรียบขูดรีดสังคมชนชั้นล่าง

ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) คือแนวทางในการทำธุรกิจรูปแบบใหม่ที่ไม่เน้นการได้กำไรสูงสุดทางธุรกิจเป็นหลัก แต่เน้นการแก้ไขปัญหาสังคม สร้างสังคมที่เท่าเทียม ปิดช่องว่างระหว่างผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจกับผู้ด้อยโอกาส ทางสังคมให้ไม่ห่างกันจนเกินไปซึ่งในสังคมประชาธิปไตยที่ใช้แรงขับเคลื่อนทางวัตถุเป็นตัวตั้ง ต้องการการถ่วงดุลสำคัญระหว่าง ธุรกิจ เศรษฐกิจ - สังคม - สิ่งแวดล้อม ซึ่งเริ่มต้นมาจากมหาวิทยาลัย Harvard Business School(HBS) ราวปี ค.ศ. 1993 ได้มีการก่อตั้งกองทุนสนับสนุนผู้ประกอบการทางสังคม (Social Enterprise Initiative: SEI) เพื่อแสวงหาความรู้และแนวทางใหม่ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม มหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ริเริ่มงานวิจัยธุรกิจเพื่อสังคม หลักสูตรการเรียนการสอน การพัฒนาอาชีพและกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมที่จะให้องค์ความรู้ในเชิงบูรณาการระหว่างการทำธุรกิจและการรับใช้สังคม (Rangan, Leonard, and McDonald, 2008) หลังจากนั้นในปี 2001 HBS โดยการสนับสนุนของมูลนิธิ AVINA ได้ริเริ่มเครือข่าย Social Enterprise Knowledge Network (SEKN)

¹ อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกของมหาวิทยาลัยชั้นนำ ต่างๆ ในทวีปอเมริกาและสเปน (Austin & Chu, 2006a) ได้แก่

- Escuela de Graduados en Administración y Dirección de Empresas (EGADE), Mexico
- Escuela Superior de Administración y Dirección de Empresas (ESADE), Spain
- Harvard Business School (HBS), United States
- Instituto de Estudios Superiores de Administración (IESA), Venezuela
- Instituto Centroamericano de Administración de Empresas (INCAE), Costa Rica
- Pontificia Universidad Católica de Chile
- Universidad de los Andes, Colombia
- Universidad del Pacífico, Peru
- Universidad de San Andrés, Argentina
- Universidade de São Paulo, Brazil. (Austin & Chu, 2006b)

สำหรับพันธกิจหลักในการก่อตั้งเครือข่าย SEKN ได้แก่การเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับด้านการทำธุรกิจเพื่อสังคม การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ด้านการรับใช้สังคม การทำวิจัยร่วมรวมถึงการสร้างเสริมแกร่งในด้านการบริหารธุรกิจเพื่อการรับใช้ชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งได้มีหนังสือที่ตีพิมพ์ออกมา 2 เล่ม คือ Social Partnering in Latin America (Austin, Reficco et al., 2003) และ Effective Management of Social Enterprises (SEKN, 2006) โดยผลงานแนวคิดเหล่านี้เป็นปฐมบทแห่งการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลง องค์ความรู้ใหม่ในการบริหารธุรกิจโดยไม่เน้นผลตอบแทนสูงสุดเป็นหลักแต่เน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2. นิยามของ”ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE)”

Center of Community Enterprise ได้ให้คำจำกัดความของ “ธุรกิจเพื่อสังคม” อย่างกว้างๆ ไว้ว่าเป็นธุรกิจที่ทำโดยมีวัตถุประสงค์ใน 2 แนวทางคือ 1.เพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจ 2. เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ซึ่งธุรกิจแบบนี้อาจเป็นไปได้ทั้งองค์กรที่แสวงหากำไรหรือไม่แสวงหากำไรก็ได้ (BC Social Enterprise, 2012) ซึ่งคล้ายคลึงกับความหมายของ วีรกร ตรีเศศ ที่ให้นิยามว่าเป็น “ธุรกิจเอกชนซึ่งทำมาค้าขายเหมือนธุรกิจทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์ 3 อย่างควบคู่กันไป คือ (ก) สร้างกำไร (ข) มุ่งสร้างสรรค์สังคม (ค) สนับสนุนสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า Triple Bottom Line”(วีรกร ตรีเศศ, 2552) ซึ่งหากพิจารณาจากนิยามนี้ สิ่งที่ควรเพิ่มเติมให้ชัดเจนคือ การเน้น การแก้ไขปัญหาสังคมเป็นจุดศูนย์กลางของธุรกิจ และสร้างจุดแตกต่างโดย กำไรที่ได้จากการทำธุรกิจไม่ควรคืนสู่ระบบของทุนหรือคืนกำไรในรูปเงินปันผล

ให้แก่ผู้ถือหุ้นในขณะเดียวกัน ควรนำกำไรที่ได้ไปสู่การทำ R&D เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการที่
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3. ความแตกต่างระหว่างธุรกิจที่มีจริยธรรม (Ethical Business) และธุรกิจเพื่อ สังคม (Social Enterprise)

สำหรับธุรกิจที่มีจริยธรรม (Ethical Business) นั้น เจ้าของกิจการและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
พยายามอย่างยิ่งที่จะหลีกเลี่ยงการทำธุรกรรมใดๆ ก็ตามที่ส่งผลกระทบต่อสังคมหรือถ้า
หากมีความจำเป็นจริงๆ ก็ต้องส่งผลกระทบต่อสังคมให้น้อยที่สุด ซึ่งต่างกับธุรกิจเพื่อสังคมที่มี
วัตถุประสงค์ทางธุรกิจเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ต้น ทุกกิจกรรมที่ดำเนินการล้วน
แล้วแต่มีการวางแผนและดำเนินการเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในทางที่ดีขึ้น และ
วัดผลในการพัฒนาสังคมในเชิงรูปธรรม

จุดเริ่มต้นของธุรกิจนั้นแตกต่างกันอย่างชัดเจน ธุรกิจที่มีจริยธรรมนั้นไม่ก่อปัญหาสังคม
เพิ่มขึ้นแต่ไม่ได้ลดปัญหาสังคมให้น้อยลงหรือปรับปรุงปัญหาที่มีอยู่ให้หมดไป ตรงกันข้ามธุรกิจเพื่อ
สังคมเน้นการทำธุรกิจที่แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วให้ลดน้อยลงเช่น การสร้างงานให้แก่ผู้พิการซึ่งทำ
ให้ภาระของครอบครัวผู้พิการลดน้อยลงในขณะที่ทำให้สังคมมีความสุขเพิ่มขึ้นรวมถึงลดภาระที่
รัฐบาลหรือผู้เสียภาษีจะต้องจ่ายเพื่อเลี้ยงดูผู้ด้อยโอกาสในสถานสงเคราะห์ต่างๆ

4. ความแตกต่างระหว่างบรรษัทภิบาล (Corporate Social Responsibility) กับ ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)

Philip Kotler & Nancy Lee ให้นิยามว่า “บรรษัทภิบาลคือการยอมรับพันธกิจว่าจะ
ปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นโดยอาศัยดุลยพินิจอย่างอิสระในการเลือกแนวปฏิบัติทาง
ธุรกิจและการใช้ทรัพยากรขององค์กร”(ฟิลิป คอทเลอร์, 2551) ซึ่งจากนิยามนี้ แต่ละธุรกิจที่ทำ
CSR มักเน้นการทำพันธกิจด้วยความสมัครใจเป็นไปตามความคิดขององค์กรที่จะเลือกทำกิจกรรม
ต่างๆตามที่ต้องการ แต่ยังคงไว้ซึ่งวัตถุประสงค์หลักคือเป้าหมายของกำไรเพื่อตอบสนองเจ้าของ
กิจการและผู้ถือหุ้น เม็ดเงินที่ให้กับกิจกรรมของ CSR อาจไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหาหรือสร้าง
ความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคมซึ่งแตกต่างกับ ธุรกิจเพื่อสังคมที่ไม่ได้มีหลักในการสร้างกำไร
สูงสุดเป็นเป้าหมายไว้ตั้งแต่ต้น แต่มุ่งที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมสิ่งแวดล้อม หรือวิถีชุมชนให้
ได้รับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แทนที่จะรอความช่วยเหลือหรือการเกื้อหนุนจากรัฐบาล(leisure&fun(d),
2011) ปัญหาต่างๆ ในสังคมที่ทวีความซับซ้อนและความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โครงการเพียง

เล็กๆ ของภาคธุรกิจไม่เพียงพอปัญหาใหญ่ๆ ที่มีในปัจจุบันเสียแล้ว ต้องมีการรวมตัวเป็นเครือข่ายของธุรกิจเพื่อสังคมและต้องทุ่มงบประมาณในการดูแลปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังเนื่องจากเวลาของหายนะทางสังคมและธรรมชาติกำลังเคลื่อนตัวมาอย่างรวดเร็ว แต่เวลาที่แก้ไขทุกอย่างเหลือน้อยลงทุกวินาที

5. ความสัมพันธ์ระหว่างผลการปฏิบัติงานที่แสดงออกมากับการขยายตัวของกองทุนเพื่อสังคม

V. Kasturi Rangan, Herman B. Leonard, and Susan McDonald ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลการปฏิบัติงานที่แสดงออกมากับการขยายตัวของกองทุนเพื่อสังคมใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1. สภาพคงที่ (Status Quo)
2. การควบรวมองค์กร (Consolidation)
3. การร่วมมือแสวงหาโอกาสใหม่ (Entrepreneurial)
4. การสร้างตัวตนในลักษณะเฉพาะ (Expressive) (Rangan, et al., 2008)

สภาพคงที่ : ในปัจจุบันองค์กรส่วนใหญ่มีผลของการปฏิบัติงานที่แสดงออกมาเป็นไปตามเม็ดเงินที่ได้รับบริจาคโดยไม่คำนึงถึงผลความมีประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน บางองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรมีพันธกิจที่ดีก็ได้รับ การสนับสนุนจากผู้ใจบุญจำนวนมาก แต่แนวโน้มของการจัดกิจกรรมแสวงบุญเหล่านี้ นับวันจะเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการแย่งเงินช่วยเหลือกัน องค์กรไหนไม่มีชื่อเสียงมาก อุปสรรคในการปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าประสงค์ก็จะเพิ่มมากขึ้น

การควบรวมองค์กร : ผลการปฏิบัติงานขององค์กรไม่แสวงหากำไรยังเป็นไปตามทุนที่รับการสนับสนุน แต่ผู้ให้ต้องการวัดผลสัมฤทธิ์ทางด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำกิจกรรม องค์กรใดที่มีผลการปฏิบัติงานต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานก็จะได้รับทุนสนับสนุนน้อยลงเรื่อยๆ ทั้งนี้ผู้บริจาคเงินจะมีหน่วยงานกลางเข้ามาประเมินผลการทำงานอย่างต่อเนื่องเหมือนกับการประกอบธุรกิจ องค์กรไหน ปฏิบัติงานไม่ได้ก็ต้องไปควบรวมหรือเปลี่ยนผู้บริหารไปเพื่อให้องค์กรมีประสิทธิภาพตามที่ต้องการ

การร่วมมือแสวงหาโอกาสใหม่ : ผลการปฏิบัติงานนอกจากจะเน้นให้มีประสิทธิภาพแล้วยังแสวงหาความร่วมมือใหม่ๆ ทั้งหน่วยธุรกิจที่ไม่แสวงหากำไรและแสวงหากำไร เพื่อเปิดโอกาสในการแก้ไขปัญหาของสังคมให้ได้มากที่สุด ในทุกกิจกรรมที่ทำการมุ่งเน้นการสร้างผลกระทบเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น โดยที่อาจเป็นความร่วมมือกันระหว่างหน่วยธุรกิจที่เล็กๆ สามารถร่วมกับองค์กรที่ใหญ่กว่าตนเองก็ได้และผู้ร่วมบริจาคจะเป็นหุ้นส่วนในการทำกิจกรรมหรือโครงการ

ร่วมกัน หากกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่ทำประสบความสำเร็จมาก เม็ดเงินที่จะเข้ามาร่วมลงทุนเพื่อบริหารกิจกรรมก็ยิ่งจะมากขึ้นตามไปด้วย

การสร้างตัวตนในลักษณะเฉพาะ : ไม่ได้เพียงเน้นผลการปฏิบัติงานแต่ให้ความสำคัญในตัวองค์กรและผู้ให้ทุนว่า ต้องการมีลักษณะที่โดดเด่นไปทางด้านใดด้านหนึ่งเฉพาะ กิจกรรมที่องค์กรเหล่านี้จะต้องส่งผลกระทบต่อให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทางที่ผู้สนับสนุนให้ความสนใจ โดยเฉพาะมากกว่าสิ่งที่ผู้ดำเนินงานต้องการจะทำสรุปได้ว่าเน้นการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของผู้ให้ทุนตามที่เขาเหล่านั้นออกแบบไว้ ซึ่งต่างๆ กับรูปแบบแรกๆ ที่ผู้ดำเนินงานต้องการทำอะไรก็ได้และได้รับการบริจาคจากผู้สนับสนุน

การเปลี่ยนบทบาทจากผู้ที่มีส่วนสนับสนุนโดยการบริจาคเม็ดเงินให้หน่วยงานที่ไม่แสวงหาผลกำไรมาเป็นผู้มีส่วนร่วมหรือกำหนดบทบาทในการทำกิจกรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมเสียเองนี้ สร้างมิติการบริหารงานที่ช่วยสังคมได้อย่างหลากหลาย ซึ่งในปัจจุบัน องค์กรธุรกิจหลายแห่งเริ่มให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ เนื่องจากที่ผ่านมามีองค์กรมูลนิธิหลายแห่ง ได้ดำเนินงานอย่างไม่ได้มองผลกระทบทางสังคมในภาพกว้างและไม่มีความพยายามจะสร้างความยั่งยืนให้กับสังคมอย่างแท้จริง ปัญหาทางสังคมสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ ผู้คนล้มตายและเสียชีวิตจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติที่ขาดความสมดุล ดังนั้นการแสวงหาโมเดลทางธุรกิจแบบใหม่ๆ ที่จะสร้างความยั่งยืนให้แก่มนุษยชาติเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

6. หลักการที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)

มุฮัมหมัด ยูनुส นายธนาคารเพื่อคนจน กรามีน แบงก์ (ค.ศ. 1976-2011) ได้ให้แนวคิดที่สำคัญจากการสังเคราะห์วิธีการก่อตั้งธนาคารแห่งนี้ไว้ดังนี้

1. ต้องมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม
2. ประเมินความต้องการของคนในชุมชน วิเคราะห์สิ่งแวดล้อมและปัญหาอย่างถ่องแท้
3. ผู้ก่อตั้งเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางให้สมาชิกหรือชุมชนมีส่วนร่วมและเข้าใจหลักการทำงานซึ่งเป็นแนวทางการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
4. เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นให้พวกเขามีทางเลือกในการแก้ไขด้วยตนเอง
5. ให้ชุมชนในสังคมตั้งกฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับและร่วมกันปฏิบัติด้วยความเต็มใจ
6. เมื่อโครงการประสบความสำเร็จต้องมีการแบ่งปันขยายผลงานเพื่อแพร่กระจายหลักการทำงาน (มุฮัมหมัด ยูनुส, 2553)

จากการที่ยูनुส รับทราบและสังเกตเห็นปัญหาของชาวบ้านในการไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนที่จะกู้ยืมมาหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากเป็นคนยากจนในสังคมและไม่มีหลักทรัพย์มาใช้ค้ำประกัน อีกทั้งผู้หญิงโดยส่วนใหญ่ไม่มีสิทธิทางการเงินหรือการออกเสียงใดๆ ทำให้พวกเขขาดโอกาสและ

รายได้ เขาได้คิดและศึกษาปัญหาอย่างถ่องแท้และพยายามนำเรื่องนี้เสนอให้ธนาคารหลายแห่ง
แก้ไขแต่ไม่ประสบความสำเร็จก่อนที่จะจัดตั้งธนาคารเพื่อคนจนกรามีนแบงค์ แต่ด้วยความมุ่งมั่น
ต้องลองผิดลองถูกอยู่หลายครั้ง จนสามารถทำให้สมาชิกแต่ละคนมีส่วนในการช่วยเหลือค้ำประกัน
กันเอง และสร้างเครือข่ายธนาคารคนจน ที่สมาชิกของธนาคารทุกคนมีส่วนร่วม ตลอดจนกำหนด
แนวทางการชำระหนี้ที่สามารถผ่อนได้เป็นรายวัน ทำให้คนจนเหล่านั้นไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นหนี้ก้อนใหญ่
และมีทางเลือกในการผ่อนชำระตามสรรพกำลังที่ตนเองมี

นอกจากความสำเร็จของการจัดตั้งธนาคารคนจนแล้ว ยูนุสยังมองเห็นปัญหาแบบเดียวกัน
ในที่อื่นๆ จึงได้ทำการเผยแพร่แนวทางระบบของธนาคาร กรามีน แบงค์ไปสู่สถานที่อีกหลายแห่ง
ในโลก นอกจากนี้ยังดำเนินกิจกรรมธุรกิจเพื่อสังคมอีกหลายอย่างโดยได้รับความร่วมมือจากบริษัท
หลายแห่ง

7. ใครควรมีส่วนร่วมในการสร้างธุรกิจเพื่อสังคม?

7.1 ธุรกิจห้างร้านต่าง ๆ

หน่วยธุรกิจเหล่านี้สามารถมีส่วนร่วมในการทำธุรกิจเพื่อสังคมได้โดยการเปลี่ยน
รูปแบบทางธุรกิจของตนเองบางส่วนโดยรับซื้อวัตถุดิบจากองค์กรที่เป็นธุรกิจเพื่อสังคมหรือตั้ง
หน่วยงานใหม่ให้เป็นธุรกิจเพื่อสังคม อาทิเช่น ให้โอกาสแก่ผู้ที่ไม่ได้มีความเท่าเทียมในสังคมเข้า
มาร่วมงาน รวมถึงแบ่งกำไรส่วนหนึ่งคืนกลับมาใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมหรือ ทำงานวิจัย
พัฒนาสินค้าเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาให้แก่สังคม

7.2 องค์กรของรัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชน

หน่วยงานเหล่านี้ต้องเป็นกระบอกเสียงช่วยประชาสัมพันธ์และรับซื้อวัตถุดิบหรือ
สินค้าจากองค์กรที่เป็นธุรกิจเพื่อสังคม เพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่าการส่งเสริมให้จัดทำจัดตั้งธุรกิจสาย
พันธุ์ใหม่นี้อย่างกว้างขวางหรือแม้แต่การให้ข้อได้เปรียบในเชิงการแข่งขันทางธุรกิจเช่น การ
ยกเว้นภาษีต่างๆ เพื่อเป็นการจูงใจให้นักธุรกิจที่มีจริยธรรมสนใจเข้าร่วมในเครือข่ายของธุรกิจ
เพื่อสังคม ซึ่งการส่งเสริมในลักษณะนี้จะช่วยเสริมภาพลักษณ์ให้กับหน่วยงานของรัฐและทำให้ลด
ปัญหาของสังคมด้วย

7.3 ประชาชนทั่วไปในชุมชนสังคม

การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนซื้อสินค้าและบริการจากหน่วยงานธุรกิจเพื่อสังคมเป็น
สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้องค์กรเหล่านี้อยู่รอดได้ ผู้คนที่เคยด้อยโอกาสในสังคมได้มีงานทำ มี
อาชีพอย่างถาวร ได้รับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กลับคืนมา นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความหวังใน

สังคมที่จะร่วมมือกันพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยรวมให้ดียิ่งขึ้นและเป็นกลยุทธ์ทางธุรกิจที่สำคัญในการแข่งขันกับคู่แข่งทางการค้าในระดับโลก(Social Enterprise UK, 2011)

8. หากจะเริ่มต้นทุนธุรกิจเพื่อสังคมต้องทำอะไร?

เหมือนการก่อตั้งธุรกิจโดยทั่วไป ก่อนอื่นต้องคิดให้รอบคอบว่า จะทำธุรกิจประเภทใด ซึ่งต้องเป็นธุรกิจที่เรามีความรู้ ทักษะการและคน และต้องกำหนดเป้าหมายว่าสินค้าหรือบริการที่เราผลิตได้จะไปขายลูกค้ากลุ่มใด และหลังจากนั้นค่อยมาพิจารณาต่อว่าจะทำแผนธุรกิจอย่างไรให้ได้ดีกว่าธุรกิจที่แค่มุ่งหวังกำไรโดยมุ่งการปรับเปลี่ยนปัญหาสังคมให้ดีขึ้น

ต่อจากนั้นให้ลองเขียนแผนธุรกิจลงในกระดาษให้ละเอียด เกี่ยวกับ งบประมาณการรายได้ และรายจ่ายที่จะต้องใช้ในแต่ละปี การประมาณการงบดุล สินทรัพย์ หนี้สินระยะสั้นและระยะยาว รวมถึงทุนเป็นสิ่งที่จำเป็นในการทำธุรกิจเพื่อสังคม การวางแผนทางด้านการตลาดว่า สินค้าหรือบริการอะไรที่ลูกค้าจะชื่นชอบ รวมถึงกำหนดการในการเปิดกิจการรับสมัครพนักงาน การประชาสัมพันธ์ การจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการตกแต่งร้าน วัตถุดิบ การขนส่งสินค้าต่างๆ การแสวงหาผู้จัดหาวัตถุดิบที่มีอุดมการณ์ร่วมกันช่วยให้ธุรกิจเพื่อสังคมที่หวังไว้ประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้นทุกรายละเอียดในแผนธุรกิจควรถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าเท่าที่จะทำได้เพื่อลดความผิดพลาดให้เหลือน้อยที่สุด

ในส่วนของการดำเนินการหลังจากได้พิจารณาแผนธุรกิจอย่างรอบคอบแล้ว การลงมือทำเป็นสิ่งที่สำคัญ ไม่ต่างกับธุรกิจโดยทั่วไป ที่ผู้ก่อตั้งต้องลงทุนทำงานหนักและเอาใจจริงเอาใจในการเริ่มธุรกิจให้ได้ผลกำไรเพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์หลักที่แท้จริงคือการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมที่ดีขึ้น

9. ตัวอย่างธุรกิจเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จ

PRIDE Industries (Bell, 2009) เป็น บริษัทที่รับจ้างให้บริการแบบครบวงจรแก่อุตสาหกรรมและบริการต่างๆ ทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีพนักงานกว่า 4,100 คนและมีรายได้มากกว่า 145 ล้านดอลลาร์สหรัฐ รวมถึงเป็นบริษัทใหญ่เป็นอันดับสามของเขต ซาคราเมนโต ในรัฐแคลิฟอร์เนีย บริษัทนี้เริ่มต้นในปี ค.ศ. 1966 ในโบสถ์ St. Luke's Episcopal มาจากพ่อแม่ของเด็กพิการที่มีความฝันของโลกที่ผู้พิการสามารถมีงานทำและอยู่ได้อย่างกลมกลืนกันในสังคม

บริษัทนี้มีพันธกิจเพื่อสังคมโดยเขียนไว้ว่า “to create good jobs for people with disabilities while operating its business profitably (เพื่อสร้างงานที่ดีให้กับบุคคลที่พิการในขณะที่เดียวกันก็ดำเนินธุรกิจอย่างมีผลกำไร)” ซึ่งจากแนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างมากมายจาก

รัฐบาลและประชาชนทั่วไป โดยในปี ค.ศ. 1990 กิจกรรมนี้มีธุรกิจหลักอยู่ 4 ประเภทได้แก่ การจัดหาคนให้บริการแก่รัฐบาล, การจัดหาคนให้บริการแก่ธุรกิจไปรษณีย์, การจัดหาคนให้บริการส่งอุดหนุนอำนวยความสะดวก, การจัดหาคนให้บริการการผลิตและการขนส่งทางโลจิสติกส์ ปัจจุบัน บริษัท PRIDE Industries มีจำนวนผู้พิการที่ทำงานอยู่ในองค์กรราว 2,700 คน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 65 เปอร์เซนต์ของพนักงานทั้งหมด และได้รับรางวัลต่างๆ อย่างมากมายอาทิเช่น “Heart of the Community Award” ในปี 2006 และถูกจัดอันดับให้เป็นหนึ่งในร้อยบริษัทที่เติบโตอย่างรวดเร็วที่สุดในเขต Sacramento (Bell, 2009)

กรามีน แบงก์ ก่อตั้งโดย มูฮาหมัด ยูนุส ในปี 1983 นักเศรษฐศาสตร์ท่านนี้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ในปี ค.ศ. 2006 จากการประสบความสำเร็จในการคิดค้น ระบบไมโครเครดิต หรือการปล่อยสินเชื่อโดยไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันแก่แม่บ้านชาวบังกลาเทศเพื่อให้มีสิทธิในการเป็นผู้ประกอบการกิจการของตนเองและยังเป็นผู้ที่สนับสนุนการประกอบกิจการอีกหลายประเภทที่ช่วยเกื้อหนุนให้เกิดการแก้ไขปัญหาสังคมในประเทศบังกลาเทศและอีกหลายประเทศทั่วโลก (มูฮัมหมัด ยูนุส, 2553)

The Big Issue Foundation ก่อตั้งโดย Gordon Roddick (หนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้ง The Body Shop) และ A. John Bird (Anonymous, 2012) ผู้มองเห็นความสำคัญของคนไร้บ้านที่ต้องมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างยากลำบากและขาดศักดิ์ศรีในความเป็นคน พวกเขาลงมือแก้ไขปัญหาด้วยการออก นิตยสารรายสัปดาห์ หน้าตาเท่ คอนเทนต์ดี ชื่อ The Big Issue ให้ผู้คนไร้บ้านนำไปขายตามท้องถนน จากคนที่เร่ร่อนเดินตามท้องถนน กลายเป็นพนักงานขายกว่า 2,500 คนและมียอดการพิมพ์กว่า 125,000 ฉบับต่อสัปดาห์ ทำให้ผู้โด่งดังในวงการต่างๆ ดารา นักการเมืองต่างพร้อมใจกันให้สัมภาษณ์และลงในนิตยสารนี้ ทำให้คนไร้บ้านที่ถูกมองว่าไม่ค่อยมีค่าทางสังคม ได้รับการยอมรับและซื้อนิตยสารด้วยความประทับใจในเนื้อหาของมันมากกว่าความสงสารในตัวคนไร้บ้าน

ด้วยความสำเร็จของนิตยสารฉบับนี้ ทำให้เป็นสูตรสำเร็จในการนิตยสารแนวนี้อีกหลายแห่งทั่วโลก อาทิเช่น เกาหลีใต้ ไอร์แลนด์ ออสเตรเลีย หรือแม้กระทั่งประเทศไทย ก็มีนิตยสารที่คล้ายคลึงกันชื่อ “Be Magazine”

โครงการพัฒนาออยตุงฯ เป็นโครงการพระราชดำริของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะยกระดับความเป็นอยู่ที่ยากลำบากของชาวเขาที่เคยปลูกฝิ่น ค้ายาเสพติด ให้เลิกและหันมาช่วยการอนุรักษ์ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร ประกอบกับต้องการให้พวกเขาเหล่านั้นได้มีแหล่งทำมาหากินและมีอาชีพเป็นของตนเอง ไม่ต้องเร่ร่อนและถูกรังแกจากผู้ที่ไม่หวังดีต่อประเทศชาติซึ่งโครงการพัฒนาออยตุงฯ นี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีจากการที่สามารถผลิตพืชผักเมืองหนาว กาแฟ เม็ดแมคคาดีเมีย การทำ

โรงงานกระดาษสา การผลิตผ้าทอมือซึ่งไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มต่างๆ รวมถึงการสร้างโรงงานเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตนเอง

ผลจากการพัฒนาโครงการทำให้ชาวเขาทั้งหมดในอำเภอทยอยตุง และชาวบ้านโดยรอบได้มีรายได้เพิ่มขึ้นมามากกว่าเดิมและมีการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น และเป็นต้นแบบในการขยายโครงการในลักษณะธุรกิจเพื่อสังคมนี้ไปยังพื้นที่อื่นๆ รวมถึงในต่างประเทศอีกด้วย (มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง, 2008)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้ง The Big Issue และโครงการทยอยตุงฯ เป็นเพียงมูลนิธิที่มีวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินธุรกิจเพื่อสร้างงานและอาชีพให้แก่ผู้ด้อยโอกาส โดยมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีกลยุทธ์การตลาดและการบริหารจัดการที่ทันสมัยเพื่อให้ผู้ซื้อสินค้าไม่ได้ซื้อเพราะความสงสารแต่ซื้อเพราะติดใจสินค้าที่เสนอขายอย่างแท้จริงโดยเน้นผู้ด้อยโอกาสให้มีส่วนในการเป็นเพียงจักรในการประกอบธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นผู้ขาย หรือ ผู้ผลิต

10. สังคมไทยจะได้อะไรจาก “ธุรกิจเพื่อสังคม”

จากแนวคิดและตัวอย่างธุรกิจทั้งหลายที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถประยุกต์เข้ากับสังคมไทยได้อย่างลงตัวเนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ด้อยโอกาสอยู่แล้ว คนไทยเป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตาตามหลักของพุทธศาสนา

การสร้างความหวังอันยิ่งใหญ่ของ “ธุรกิจเพื่อสังคม Social Enterprise” ไม่ใช่ทำให้เจ้าของธุรกิจผู้ร่ำรวยรู้สึกดีขึ้นที่ได้ทำบุญแบบบรรษัทภิบาล ซึ่งต้องทำธุรกิจให้ประสบความสำเร็จเสียก่อนถึงจะคืนกำไรสู่สังคมบ้าง หรือทำธุรกิจอย่าง มีคุณธรรมไม่เบียดเบียนผู้บริโภค แต่การทำธุรกิจเพื่อสังคม Social Enterprise เป็นการยื่นอาชีพ ยื่นโอกาสที่จะให้ผู้ด้อยโอกาสทั้งหลายได้ยืนด้วยกำลังกาย กำลังใจของตนเอง ได้ทำงานที่มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อยู่ร่วมกับคนในสังคมอย่างไม่รู้สึกด้อยต่ำ การเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในสังคมแบบนี้ต้องอาศัยพลวัตของการเปลี่ยนแปลงมุมมองแนวคิดของหลักการทำบุญในสังคมไทย จากการที่ให้ไม่หวังผล กลายเป็นการให้เพื่อหวังผลที่จะให้ผู้ด้อยโอกาสทั้งหลาย มีงานทำมีอาชีพที่ยั่งยืน

หัวใจสำคัญที่จะส่งผลให้การทำธุรกิจเพื่อสังคมประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ที่ต้องเริ่มต้นด้วยวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ซึ่งจะช่วยในการทำให้การเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางสังคมทุนนิยมใหม่เพื่อเข้าสู่สมดุลในครั้งนี้นำบรรลุปเป้าหมายได้อย่างราบรื่น อีกทั้งยังรวมถึงการสนับสนุนอย่างจริงจังของภาครัฐและภาคเอกชนในการส่งเสริมให้ธุรกิจเพื่อสังคมมีการขยายตัวในเมืองไทยอย่างเป็นรูปธรรม อาทิเช่น ร้านอาหารที่ดำเนินการโดยเด็กเร่ร่อนหรือเสื้อผ้าที่ผลิตจากคนพิการ ชาวเขาหรือผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ

บรรณานุกรม

- Austin, J. E., & Chu, M. (2006a). Business And Low-Income Sectors: Finding A New Weapon To Attack Poverty. *ReVista, Fall*, 5.
- Austin, J. E., & Chu, M. (2006b). Finding a new weapon to attack poverty. *Harvard Review of Latin America*, 1(1).
- BC Social Enterprise. (2012). What is Social Enterprise? , from <http://www.centreforsocialenterprise.com/index.html>
- Bell, S. (2009). PRIDE Industries: “Driven by a social mission”. *The Chronicle of Social Enterprise*, 1.
- leisure&fun(d). (2011). แนวคิดโลกธุรกิจศตวรรษนี้. *leisure&fun(d)*.
- Rangan, V. K., Leonard, H. B., & McDonald, S. (2008). The Future of Social Enterprise Harvard University.
- Social Enterprise UK. (2011). Social Enterprise Explained. from www.socialenterprise.org.uk
- ฟิลิป คอทเลอร์. (2551). บรรษัทภิบาล (ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร) ทำการกุศลเพื่อภาพลักษณ์องค์กรและตอบสนองประเด็นสังคม. กรุงเทพฯ: ยูนิเวอร์แซล พับลิชิ่ง.
- มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง. (2008). โครงการพัฒนาดอยตุง. from http://www.doitung.org/royal_patron.php
- มุฮัมหมัด ยูनुส. (2553). นายธนาคารเพื่อคนจน : *Vers Un Monde Sans Pauvrete*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วีรกร ตรีเศศ. (2552). อาหารสมอง. *มติชนรายสัปดาห์* ปีที่ 29 ฉบับที่ 1505